

SAFER PÁL:

Keresztúton

A rozoga ágy minden elővigyázatosság mellett nagyot reccsent alatta, amikor megmozdult. Halkan, tapogatóya megkereste a sötétben a papucsát, nadrágját, kabátot vetett magára, azután hallgatódzott. A másik ágyból alig hallható, egyenletes lélegzés jelezte, hogy felesége alszik. Elindult tapogatódzva kifelé. Mikor lenyomta a kilincset hirtelen úgy tűnt neki, mintha valami reccsent volna a szobában, megfordult, ismét hallgatódzott, de a szoba mélyéből csak a sötétség ásitott felé. Az ablakon beszűrődő halvány szürkességben, mintha egy pillanatra kirajzolódott volna a tárgyak körvonala. Csend volt, csak a felesége lélegzett halkan, egyenletesen.

Kilépett és lassan becsukta maga mögött az ajtót. Néhány lépés után könnyű borzongás futott végig rajta, amint átmelegedett testéhez ért a hűvös éjszakai levegő. Önkénytelenül is összéb húzta a vállára vetett kabátot. Április volt, a levegőben az induló élet erős illatai terjengtek. Az udvar közepén álló vadgesztenye csupasz ágain a nagy dagadt bimbókkal ezerszálú csomós korbácsnak tűnt a derengő hajnali szürkületben. Felnézett az égre. Odafent, a tiszta égen millió sárga topáz csillogott, meg-megrezzenve néha, mintha még őket is borzongatná, a hűvös áprilisi éj. A szomszédban néha felugatott egy-egy kutya, különben mélységes csend volt. Aludt a falu.

Elindult lassan a hátsó udvar felé. Nem sietett. Egyik kezével a kabátját fogta össze, a másikkal pedig kitapogatta a kis lécajtón a reteszt.

A hátsó udvarban, a kutyaház mellett kiterített szalmán Bodri viaskodott álmában valami láthatatlan ellenséggel. A lépésekre felriadt és hangos vakkantással jelezte, hogy ébren van.

— Csiba te! — mordult fel az ember, mire a kutya nyöszörögve visszacsavarodott a szalma közé.

Az udvar végében sötét épület meredezett, az istálló alacsony, roz-zant épülete. Ezt még az apja építette. Falverésnél melegedett össze Annussal, mire az istálló tető alá került már jegyesek voltak. Megesküdtek, azután jöttek a hosszú nyűgös évek. Minden tavasszal testével érezte az ébredő élet leheletét, ezt az illatos, hűvös levegőt. Minden évben újra kezdte a harcot. Kemény, irgalmatlan harc volt, látástól vakulásig, harc a földdel, a földért. Mire felnőtt a két lány meg a fiú, szép rendezett gazdaság, meg nyolc hold jó bácskai föld volt Somogyi Péter vagyona. Észre sem vette, hogy ez idő alatt, szép barna hajába szürke fűrtök vegyültek, és napsütötte arcán mély árkokat szántott a szüntelen gond, a küzdelem. Nem vette észre, mert még nem érezte magát öregnek. Igaz, két hatalmas válla kicsit meghajolt, mintha megadását fejezte volna ki a

kíméletlen, könyörtelen étellel szemben. De a szemében meglobogott az a konok makacs láng, amely akkor lobbant fel, mikor az öreg Somogyi Istvánt kikísérték a temetőbe, és amikor tudatossá vált benne, hogy egyedül maradt.

Azután jött a háború. Péter még jobban magába zárkózott, mint eddig. Úgy remélte, hogy az ő kis világába nem fog eljutni a háború szele. Ezerkilencszáznegyvennégy őszén azonban elébe állt a fia: — Édesapám, én elmennék — katonának — a Petőfi Brigádba!

Úgy érezte, mintha kést döftek volna a szívébe. Ingadozott a gondosan, kínosan építgetett kártyavár, a jövődő, a nyugodt öregség. Mondani szeretett volna valamit, tiltakozni, de ahogy a fiára nézett megértette, hogy itt nincs alku — az ő fajtája.

— Eregyj, — mondotta halkán, azután elfordult. Ne lássa a gyerek, hogy őbenne most egy életen át ápolt álom omlott össze. Talán még nehéz is lenne neki akkor... Mert ki tudja, háború van, minden megtörténhet...

A fiú elment. Egy darabig jöttek a levelek a frontról, azután a hadikórházból. Azt írta a fiú, hogy ne aggódjanak! miatta, nem veszélyes a sebe. Azután elmaradtak a levelek és egy darabig nem jött semmi. Egy májusi napon azután ismét benyitott a postás. Péter kinyitotta a levelet, és olvasni kezdte a gépirásos rövid értesítést:

»Somogyi P. Kálmán... hősi halált halt...« — olvasta a szeme előtt összefolyó betűket. Nem sírt, nem lázongott, csak a válla azóta kicsit, mintha mélyebbre görnyedt volna, mintha valami rettenetes súly nyomná a két izmos vállát lefelé.

Az ajtóhoz ért. Csendesen félretolta a reteszt és belépett. Arcát kellemesen érintette a hűvös éjszakai levegő után a jószágok meleg kipárolgása. A lovak állva rágcálták a saroglyába vetett szénát. A kis tarka tehénke pedig, borjújával elnyúlva a szalmán kérődzött. Meggyújtotta a petróleumlámpást. A sarokban szundikáló kotlós mocoogni kezdett, bántotta a fény. A megzavart csibék némelyike álmában panaszosan felcsipogott.

Bement a lovak közé. Megigazította a szénát a saroglyában, azután lassan végig simított a szürke kanca nyakán. A ló, mintha megértette volna gazdája érzéseit, lassan odanyomta meleg, síma pofáját Péter vállához.

No Rigó, — morogta magában Péter, — holnap már új istállóban rágod a szénát... Megveregette a ló nyakát. A külai vásáron vette ezelőtt két évvel. Nem volt akkor valami jó színben, de most már meglátszott rajta a gondos gazda keze. A másikat Topolyán vette. Ez egészen rossz állapotban volt, de hát jobbra nem tellett! Egy esztendeig úgy dédelgette, ápolta, mint a gyereket és most, holnap így egyszeriben, üres lesz az istálló, üres a ház. — Ellepték a sötét gondolatok.

— Hiszen, tudja ő jól, megért mindent, nem kényszerítette őt senki, hogy belépjen a szövetkezetbe, saját eszével határozott. Még az asszony-nyal is kemény csatát vívott miatta. Csak legalább ez a jószág átadás ne lenne így egyszerre. Legalább egy kicsit több ideje volna megszokni ezt a gondolatot, hogy most már nem kell többet felkelni télen ötkor, nyáron háromkor, etetni. Pedig az már úgy a vérében van, hogy nem is tud aludni reggel négy után.

Meg aztán, hát ki tudja, sokféle ember jön össze abban a szövet-

kezetben, vajjon kinek a kezébe kerül az ő két szép lova. Meg tudja majd az becsülni azt a végtelen türelmet, azt a keserves veritéket, amivel ő ezt a két jószágot ápolta, nevelte. Meg tudja-e majd az érteni, mit jelent ez a két húséges segítőtárs.

Mert olyan két ló ez, amelyeknek alig van párjuk a faluban. Somogyi Péter nem hívott soha segítséget se hordásban, se kukoricatörésben. Ezt meg is mondja majd annak a szövetkezeti kocsisnak, akinek a keze alá kerülnek. Meg azt is, hogy ezek a lovak az ostort nem ismerik.

Elővette a villát, vetett a lovaknak még egy nyaláb szénát, azután elfújta a lámpát és kiment.

Az udvarban még körülnézett a disznóól körül. Megsímogatta a körülötte settenkedő Bodri bozontos fejét, azután lassan elindult befelé. A falu felett még úr volt az éjszaka, csak itt-ott kukorékolt egy-egy korai kakas.

* *

Bement a szobába. Amikor betette maga mögött az ajtót, az ágy felől egy halk, fáradt hang szólalt meg...

— Esznek?

— Esznek — felelte csendesen.

Csak azután jutott eszébe megkérdezni:

— Hát te nem alszol?

— Nem... felelte az asszony, azután ismét mélységes csend lett.

Botorkálva megkereste a lámpást. Gyufa sercent és a szobát elöntötte a petróleumlámpa sárga fénye. Az asztalon szétszórva magyar, szerb újságok heverték, néhány egymásra rakott könyv; a csomó tetején pedig a »Termelő parasztszövetkezetek alapszabályai«.

Előkotorászta a dohányt és cigarettát sodort. Rágyujtott. Hol az egyik, hol a másik újságot vette kézbe, azután ismét visszatette az asztalra. Nem ment most az olvasás sem. Eszébe jutott valami, ceruzát papírt vett elő, számolni kezdett. Írta egymás alá a számokat. Összeadott, kivont, törölt, újra számolt, de nem sikerült sehogysem. Akárhogy is akarta nem tudta kiszámolni, hogy jól keresett. Akárhogy is forgatta a számokat mindig csak egy eredményt kapott. Mintha beszéltek volna a számok:

»...Hiába számolsz Péter, akárhogy fordítod, akármerről nézed, keserves élet volt ez, nyűgös élet... Bizony nyűgös élet!« — visszhangozta a szegényes, alacsony kis szoba, a banyakemence, a petróleumlámpa.

Péter felkapta a fejét, ismét felágaskodott benne a dac.

»Akármilyen volt is, az enyém volt, a magam gazdája voltam«, — gondolta magában.

Észre sem vette, hogy a cigaretta már végig égett, és sütni kezdte a körmét. A hirtelen fájdalom magához térítette. Eloltotta a cigarettát, azután felsóhajtott.

— Feküdj le Péter... — szólt rá az asszony az ágyból. — Aludjál, — biztatta, de hangján érzett a fáradt bizonytalanság, érzett, hogy nem aludt ő sem egész éjszaka.

Hiszen volt neki is min gondolkodni. Nem küszködött ő sem egy jottányival is kevesebbet, mint Péter. Péternek talán még könnyebb is

volt, hiszen ő férfi. De ő a közös keresztén kívül viselte még a saját keresztjét, az asszonysorsot.

Nem mintha Péter nem becsülte volna meg. Jó férj volt, nem ivott, nem hangoskodott otthon. Amikor nagyon nehéz volt az élet, akkor csak hallgatott komoran, sötéten. Ő pedig összébbhúzódtól olyankor a kicsikkel valamelyik sarokba, minden pillanatban várva, hogy valami rettenetes fog történni. Szeretett volna olyankor odamenni hozzá, megkérni, hogy ossza meg vele a terhet, megsimogatni a komor, lehajtott fejet. De nem merete. Csak ült, hallgatott, vagy nesztelenül tett-vett a ház körül, és néha belülről megrázta az ijedt, hangtalan zokogás.

Az idő folyamán nagyon összemelegedtek ők Péterrel. A közös gond, a közös munka összehangolta gondolkodásmódjukat. Megértették egymást kevés szóból is. Hiszen nem kis része volt neki a gazdaságban. Bizony voltak olyan esztendők, amikor hiába dolgoztak hajnaltól késő estig, a búzának meg a kukoricának nem volt ára. Ilyenkor ő mentette meg a családot a pénzkölcsöntől. Nem volt a környékben olyan piac, amelyikre el nem ment volna. Az ember nem is hinné mi minden került ki abból a kis kertből, ott a Bara-aljon. Viaskodott ő is a jövőendő gondolatával, de belenyugodott, — legyen úgy, ahogy Péter akarja.

Nem volt már fiatal asszony, tavaly átlépte a negyvenet, de most, ahogy a könyvekkel, gondolatokkal viaskodó Pétert nézte, valami furcsa érzés szorította el a torkát, — a féltékenység. Nem volt féltékeny soha, igaz, oka sem volt rá. De most, ahogy erre a furcsa kicsit érthetetlen óriásra gondolt — a szövetkezetre — inkább ösztönösen kezdte érezni, mint érteni, hogy el fogja veszíteni Pétert. Érezte, hogy Péter paraszt szívét előbb-utóbb teljesen el fogja ragadni a hatalmas, sokágú gazdaság, és hogy ebben a szívben számára egyre kevesebb hely marad.

Ez a gondolat befészkelődött agyába, és egyre világosabban kezdte érteni, hogy ez csak így lehet. Ismerte Pétert, tudta, hogy mindent szívvel-lélekkel csinál, ezt is úgy fogja csinálni. De mi lesz vele? Igaz, beszélt az Erzszi a szövetkezeti tanácskozáson arról, hogy az asszonyok is résztvesznek majd a szövetkezeti gazdálkodásban. Hitte is, meg nem is. Pedig jó volna. Kell ott is az asszonykéz, ő pedig tud még dolgozni. Lassan kibontakozott előtte teljes egészében és minden következményével a nagy elhatározás súlya. Eszébe jutottak Molnárék, a fiatal házaspár, akik nem léptek be a szövetkezetbe, mert a fiatalasszony, nem akar a mezőn dolgozni. Gazdálány a Rózsi...

Most értette meg igazán, milyen erősek és milyen fiatalok ők ketten, mert fiatal a szívük, mert dolgoz két kezük van, és mert ilyen nagyot tudtak határozni, — hogy belépnek a szövetkezetbe.

Csendesen nézte egy darabig a petróleumlámpa fényében fürdő sötét férfialakot. El is felejtette, hogy nem kapott feleletet a szavára. A szeme előtt lassan összefolyt a lámpafény, Péter feje, az ablak, a szoba. Testét előntötte valami jöleső nyugalom. Elaludt.

* *

A két ablak közötti falon, síma barna farámában egy fénykép függött, mosolygósarcú tizenhat-tizenhét év közötti fiút ábrázolt. A kerek fiúarcon kezdtek már kirajzolódni a férfi vonásai.

Péter most a képet nézte. — Hej, de mennyire más volna mostan, ha Kálmán itt volna! Könnyebb is volna talán!...

Azon kezdett gondolkodni, vajjon mit mondana a fia, ha most itt lenne. Hiszen Somogyi volt az is, dolgos, keménykezű, épp úgy törődött a házzal mint az apja. Meg aztán olvasott is sokat a gyerek.

Nem szidna-e most össze? Szinte hallani vélte a hangját:

— Hát, ezért dolgozott kend! Ezért gürcölt egész életében édesapám, hogy most elfecséreljen, eldobáljon mindent, hogy más kezére bizza a sorsát, azt amit véres verejtékkal szerzett?

Ránézett a képre, és mintha várta volna, hogy az megszólaljon, hogy helyesljen. De a kép csak mosolygott, meredten, mozdulatlanul.

Rájött, hogy azt beszélte gondolatban a fiával, amit most legjobban szeretne hallani, ami kínozza napok óta. Kivánta, hogy bár jönné valaki, aki lebeszelné, aki nyíltan megmondaná: »Veszedbe rohansz Péter! Állj meg! Még most talán lehet, még csak írást adtál, a jószág még a te istállóban van...«, de a szobában csend volt.

Valami eszébe jutott. — Felkelt az asztal mellől és lassan odament a szekrényhez. Kinyitotta. Az újságpapírból vágott csipkével díszített polcokon katonás rendben sorakozott a hófehér, vasalt alsónemű, ágyhuzatok, terítők, ingek. Péter benyúlt a szekrény mélyébe és egy szalaggal átkötött papirosköteget vett elő. Azután becsukta gondosan a szekrényt, visszament az asztalhoz és leült.

Mikor kibontotta a csomagot, az asztalon szét terült az itt-ott sárgulni kezdő papirosköteg — Kálmán levelei.

Egymásután nézegette a leveleket, és rakta őket félre. Egyiket, másikat olvasgatta, azután azokat is odatette a többiekhez. Az utolsó levélnél megállt és figyelmesen olvasni kezdte . . .

»Kedves Édesapám és Édesanyám!

Megkaptam utolsó levelüket, amelyben azt írják, hogy jól vannak. Én magamról ezt nem írhatom, mert kórházban fekszem sebesülten. Az orvos azt mondja, hogy a sebem nem életveszélyes, én azonban nagyon gyengének érzem magam, de hát nem tudhatja senki előre a sorsát.

Itt, a kórházban nincs rossz dolgom, ápolnak bennünket, és jó az élelem. Szobatársaim is barátságosak, különösen egy boszniai bajtárssal barátkoztam össze. Milos a neve. Sok mindent kérdez tőlem, érdeklí, hogyan élünk mi Bácskában, milyen a földünk, hogyan munkáljuk, csak az a kár, hogy én a gyengeségem miatt nem bírok neki eleget mesélni.

Furcsa ember ez a Milos. Néha befordul a fal felé, és sír. Rosszul csik azt hallgatni, mikor egy felnőtt ember sír. Ilyenkor mindig édesanyám jut eszembe, pedig ugye maga édesanyám nem sír miattam.

Egyszer megkérdeztem tőle, hogy miért sír, — azt hittem azért, mert a lábát levágta az aknavető gránátja. Sokáig nem felelt a kérdésemre, de egyszer azután elmesélte.

Egy boszniai faluban, messze fent a hegyek között otthagytá az édesanyját meg a két kis gyereket. A felesége még régebben elesett a harcokban, úgyhogy a két gyerek, a kis házikó, meg a kicsike föld az öregasszonyra maradt. Utoljára tavaly ősszel látta őket, mikor az usztasákat kiűzték a faluból. A házat kifosztva találta, az usztasák elvitték a két kecskét, meg a kenyérnek való magot. Most azért sír, mert nem tudja hogy mit csinálnak a gyerekek meg az öregasszony.

Most értettem meg csak, hogy miért kívánta Milos, hogy Bácskáról meséljek. Hinni akarta, hogy a gazdag Bácskában van elég búza, és hogy abból a búzából jutni fog az ő családjának is ott fent a hegyekben.

Nagyon elszégyeltem magam, mikor eszembejutott, hogy milyen hivalkodóan meséltem neki a földünk gazdagságáról, a hófehér kenyé-
rünkéről, miközben neki éhező családja járt az eszében.

Emlékszik-e édesapám a belterjes mezőgazdaságról szóló könyvem-
re? Arra a könyvre, amelyikre azt szokta mondani, hogy haszontalan
könyv, mert még ennek a búzának sincs meg az ára, ami megterem, hát
még ha több teremne...

Orizze azt a könyvet édesapám, kelleni fog, ha majd hazajövök sok
búza kell a mi országunknak, nem a búzakereskedőknek meg a kupecok-
nak, hanem azoknak, akik dolgoznak, meg az olyan gyerekeknek mint a
Milos gyerekei. Szép ország lesz a mi országunk, gazdag ország.

Édesapám, felszántott-e már? Itt nagyon szép tavaszi idő van,
még az ablakok is nyitva vannak. A kórház épülete kint van a város
szélén, és én az ágyamból kilátok a földekre. Tegnap láttam egy embert,
amint szántott, úgy fordította az ekét, ahogy édesapám szokta. Erős
ember lehet.

Megint a Milos gyerekei jutnak az eszembe. Tegnap azon gondol-
kodtam, hogy miért kellett az egyik embernek ennyire szenvedni, a má-
siknak meg jól élni. Mért van az egyik embernek két-háromszáz hold
földje, a másiknak meg nincs kenyerere sem...«

Péter letette lassan a levelet az asztalra, és ismét felnézett a fia
képére. Napsütötte barna arcán két fényes könnycsepp siklott alá.

— Kálmán fiam!... Okos, szép fiam!... — suttozta, azután zseb-
kendőt kotorászott elő, és letörölte a könnyeit.

Az asztalon fekvő könyvcsomóból kivett egy szürkekötésű könyvet,
és sokáig nézegette. A könyvfedélen nagy fekete betűkkel ékeskedett a
felírás: »A belterjes mezőgazdaság alapelemei«.

Fellapozta a könyvet és olvasni kezdett. Hirtelen úgy érezte, hogy
valami fáradság lepi el, szemhéjai egyre sűrűbben csukodtak le, a feje
lassan lehanyatlott a könyvre, elaludt.

* *

Arra ébredt, hogy valaki kopog az ablakon. Kinézett. Kéletlen már
világos volt az ég. Az ablak alatt a szövetkezeti elnök tizenkétéves fia állt.

Megremegett, — talán szólni jött a gyerek, hogy vezesse a lovakat?
De azután elszégyelte magát erre a gondolatra. Hiszen ő maga, saját
jósántából lépett a szövetkezetbe, tudta, hogy az igavonó állatokat be
kell adni a közös vagyonba...

— Mit akarsz Jancsi? — kérdezte a gyereket a csukott ablakon
keresztül.

— Eresszen be Péter bátyám, édesapám küldött üzenettel, — felelte
fontoskodóan a gyerek.

Kiment és beeresztette a gyereket.

A szoba félhomályában a gyerek félösen félrehúzódott. Péternek
eszébe jutott, hogy ijeszítően nézhet ki az át nem aludt éjszaka után, ezért
bátorítóan odaszólt a gyerekeknek.

— Na, mondjad Jancsi, miért küldött apád?

— Azt mondta édesapám, — bátorodott fel a gyerek, — hogy
gyűjjön Péter bátyám fél hatra a szövetkezetbe tanácskozásra. Meg kell
beszélni a tavaszi vetés tervét, — tette hozzá fontoskodóan, — mert

négyszáz holdon kell vetni. Most nagy gazdák vagyunk ám, oszt többet kell termelni.

Péterben, mintha valami jóleső borzongás futott volna végig. Megfogta a gyereket, maga elé állította és belenézett a szemébe...

— Hogy mondtad ezt, te gyerek? — mondjad csak még egyszer!

Jancsi szorongani kezdett. Nem értette, mit akarnak tőle, miért viselkedik ilyen furcsán ez az ember. Röviden felelt:

— Azt mondta édesapám, hogy gyűjjön kend fél hatra a tanácskozásra.

— Meg a többit is, amit még mondtál, — követelte türelmetlenül Péter.

— Hát — ingadozott a gyerek, nem tudva, hogy jó-e vagy sem amit mond — azt is mondtam, hogy most közös a gazdaság, oszt mindannyiunknak kell gondját viselni. Ahogy gondját viseljük, úgy fizet. Az országnak meg kell a kukorica...

— Kitől hallottad te ezt? — kérdezte Péter élénken.

— Édesapámtól, — válaszolta a gyerek.

— No, nézd csak, — dörmögte Péter, — de megtanított apád a politikára. No, szaladj, és mondd meg neki, hogy mindjárt jövök.

A gyerek elszaladt. Péter vizet öntött a lavórhoz és mosakodni kezdett. Törülközés közben halkán dörmögött magában:

— Négyszáz hold kukorica!... Az én kukoricám!... A mi kukoricánk! Úgy tűnt, mintha próbálgatta volna, méregette, kóstolgatta volna az eddig soha ki nem mondott nagy szavakat: Négyszáz hold kukorica!...

— Elmész? — szólalt meg az asszony, aki felébredt a lavór csörömpölésére.

— El. Etessél meg helyettem, — felelte kurtán Péter, és már ment is kifelé.

Az asszony felsóhajtott. Ismét eszébe jutottak az esti gondolatok. Lassan, komótosan feltápáskodott az ágyból, odament az ablakhoz, hogy megnézzé milyen kint az idő. Így szokta meg huszonkét év óta. A falu felett szétterpeszkedett a tiszta, rózsaszínbe játszó reggeli ég. Elnézett az utca hosszán. Kihalt volt még minden, csak Péter ment a szövetkezeti iroda felé, hajadonfőtt, kemény lépésekkel, mintha most is húszéves lenne.

